

ostromáról és az azt megelőző eseményekről írt naplójával” (5.), mely szöveg jelenleg Kanadában élő lányánál van az előszóban foglaltak szerint. Ez az összehasonlítás a szerzői fókuszváltások még mélyebb vizsgálatát eredményezhetné, ami egészen unikális lenne 1944 és 1945 megélt tapasztalatát és szövegformáló erejét illetően. (Magvető)

BARTHA ÁKOS

Gyermekek és történelem

A GYERMEKVONATOK. ÉLŐ HÍD MAGYARORSZÁG, HOLLANDIA ÉS BELGIUM KÖZÖTT AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN, SZERK. MAARTEN J. AALDERS – PUSZTAI GÁBOR – RÉTHELYI ORSOLYA

A történelem értelmezési narratívái nem csupán a történelmi szövegek fókuszaiban léteznek, hanem a történelmet alakító vagy éppen elszenvedő személyek, társadalmi csoportok, generációk megélt tapasztalataiban is. Ebben a tekintetben a hazai, de a nemzetközi történetírás is jórészt elhanyagolta a gyermekek történetét, noha a téma bizonyos részterületeinek vannak kiváló kutatói, többek között Hajtó Vera (*Milk Sauce and Paprika: Migration, Childhood and Memories of the Interwar Belgian-Hungarian Child Relief Project*, Leuven University Press, Leuven, 2016), Kéri Katalin (*Gyermekek a történelemben*, PTE, Pécs, 2004) és Péter Katalin (*Gyermekek a kora újkori Magyarországon*, MTA TTI, Budapest, 1996). A gyermektörténelem művelésének perifériára szorulását számos ok magyarázhatja, melyek eredője az lehet, hogy a gyermekek jószerivel sohasem irányították és alakították a történelmet, inkább elszenvedték annak szörnyűségeit. Ennek megfelelően történetük különféle aspektusai a kultúrtörténet és mentalitástörténet irányzataihoz kapcsolódnak, ami korántsem baj, amennyiben megfelelő súllyal értékeljük ezeknek a kutatásoknak a jelentőségét.

Mindezekben sokat segíthet *A gyermekvonatok – Élő híd Magyarország, Hollandia és Belgium között az első világháború után* című, a L'Harmattan Kiadó által megjelentetett konferencia-tanulmánykötet, amelynek holland nyelvű változata párhuzamosan látott napvilágot a hilversumi Uitgeverij Verloren gondozásában. A precíz és igényes szerkesztői munkával (Maarten J. Aalders – Pusztai Gábor – Réthelyi Orsolya) és magas színvonalú nyomdai kivitelezéssel megjelentetett könyv több szempontból is eltér a már megszokott konferenciakötetektől. Leginkább abban, hogy rendkívül informatív, jól használható, képanyaga érdekessé teszi a szélesebb közönség számára is jól olvasható, emészthető szövegeket, s mindez általában nem jellemző a hasonló kiadványokra.

A 208 oldalnyi terjedelmű, 10 tanulmányt tartalmazó kötet alapja valójában nem csupán egy konferencia, hanem egy nemzetközi kutatócsoport munkája, amely 2018-ban jött létre az ELTE Néderlandisztikai Tanszék, a DE Néderlandisztikai Tanszék, a Kempeni Teológiai Egyetem és a Leuveni Katolikus Egyetem kutatóinak részvételével. A magyar tudományosságban olyannyira preferált nemzetközi tudományos együttműködés ebben az esetben gyakorlati eredményt is hozott, mert a belga–holland–magyar kutatócsoport 2018 novemberében Budapesten az ELTE Néderlandisztikai Tanszéke szervezésében nemzetközi konferenciát rendezett: *Migráció, irodalom és identitás: A gyermekvonatok Magyarországon, Hollandia és Flandria között a huszadik század első felében* címmel.

A szervezők és a résztvevők célja az volt, hogy közös fórumot teremtsenek a témában kutató magyar, belga és holland szakemberek számára, és szélesebb körben is elérhetővé tegyék a kutatások legújabb eredményeit. A megjelent kötet ezt a célt szolgálja, a tanulmányok szerzői a témakör mérvadó magyarországi és külföldi kutatói.

A szerkesztők által írott bevezető tanulmány [Száz évvel ezelőtt – Nemzetközi megvilágításban a Magyarországot, Hollandiát és Belgiumot összekötő gyermekvonatokról, 7–19.] szerzői nem csupán történeti keretet adnak a témának és egyben a kötetnek, de ismertetik a kutatási előzményeket és összefoglalják a Magyarországról induló gyermekvonatok történetének legfontosabb mozzanatait. Az első, 600 gyermeket szállító vonat 1920. február 8-án indult Hollandiába a Keleti pályaudvarról, és a nemzetközi humanitárius összefogás nyomán a későbbiekben Belgium, Svájc, Svédország, Anglia irányába is. A cél az volt, hogy a világháború traumája és az azt követő nyomor miatt súlyos helyzetbe került magyar gyermekek testileg és lelkileg is megerősödjenek. Magyar részről az akciókat az Országos Gyermekvédő Liga szervezte, adataikból kiderül, hogy 1920 és 1930 között 28.563 magyar gyermek érkezett Hollandiába, 21.542 fő Belgiumba, így az összes kiutaztatott gyermek 82%-át ez a két ország fogadta [Rottenbiller Fülöp: *Az országos Gyermekvédő Liga harmincévi működése 1906–1936*, Fővárosi Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1936, 80.]. A bevezető utáni írások első tematikus (történeti) blokkja Maarten J. Aalders két tanulmányával indul. A téma és a korabeli holland–magyar protestáns kapcsolatok történetének talán legismertebb kutatója a holland gyermekvonat-akció előzményeit Henriette Kuyper (1870–1933) missziós ápolónő és Jan Clinge Fledderus (1870–1946) diplomata, budapesti konzul tevékenységének kontextusaiban elemzi. Második írása holland oldalról, két bizottság [Központi Bizottság a Magyar Gyermekekért, Holland Római Katolikus Bizottság] eddig jórészt publikálatlan anyagai alapján mutatja be a gyermekvonatok történetét. Hajtó Vera tanulmányában a belga akciók teljes áttekintésére vállalkozott. Megállapításai és eredményei jól illeszkednek eddigi identitás- és művelődéstörténeti kutatásaihoz, valamint a gyermekmigráció korabeli történetének vonatkozó aspektusaihoz.

A négy tanulmányt tartalmazó következő blokk a történettudomány mellett a különböző diszciplínák vizsgálati módszerei és megközelítései alapján járja körül a témát. Réthelyi Orsolya *Az új rokonság – A gyermekvonatok a korai '20-as évek kultúrájában* című tanulmányában sajátos mentalitástörténeti megközelítést ad a hollandok és a magyarok 1920 és 1925 közötti kapcsolatairól, mégpedig úgy, hogy a korabeli magyar kulturális teremtés szellemi és anyagi produktumain [sajtó, események, ünnepek, versek, próza, levelek, képeslapok, emléklapok, filmek] keresztül láttatja a gyermekvonatok történetét. Gera Judit az irodalmi és kulturális emlékezet területére kalauzol bennünket, *Postmemory és kulturális emlékezet mint a tények és a fikció kötőelemei Rudi Hermans műveiben* című írásában. Az anyai ágon [Horváth Magda] magyar származású flamand írónak a szerző által elemzett négy regénye izgalmas lenyomata a téma tágabb emlékeztörténeti vonatkozásainak. Bozay Réka intézménytörténeti műfajú, alaposan dokumentált tanulmánya a Debreceni Egyetemen 1925-ben díszdoktori címet kapott Carl Irlet svájci lelkész és Willem Carel Adrien van Vredenburch holland báró tevékenysége és kitüntetése alapján meggyőzően mutatja be, hogy a gyermekmentő akciók hogyan illeszkedtek a magyar kultúrpoli-

tikába, ezen belül is a Debreceni Egyetem évszázadok óta ápolt nyugati protestáns kapcsolatrendszerébe. Nagy Roland a holland–magyar kapcsolatok nyelvi, nyelvészeti vizsgálata során a *Magyarország* és a *magyarok* elnevezések megjelenését vizsgálja a holland nyelvben a gyermekvonatok történetének tükrében. Az imponáló módszertani alapossággal elkészített írás értelmezését diagramok és nyelvészeti példák segítik.

A kötetet lezáró két tanulmány közül az első Pusztai Gábor írása, aki az 1945 utáni gyermekmentő akciók ismertetésével történeti kitekintést tesz, ami fontos és hasznos, hiszen ezzel bizonyítja, hogy a humanitárius akciók a későbbiekben is folytatódtak. A könyvet alapos, gondos szerkesztői munkájával is jegyző szerző átfogó tanulmánya [30 oldal, 206 jegyzet] az 1945 utáni segélyezés történetébe és a magyar kortörténetbe illesztve mutatja be a gyermekmentő akciókat, áttekintve a különböző országokba [Románia, Franciaország, Svájc, Olaszország, Dánia, Belgium, Hollandia] induló gyermekvonatokat. A szerző helyesen látja, hogy az 1945 utáni gyermeksegélyezés sokkal inkább a politika függvénye volt, mint az 1919 utáni akciók: „A második világháború utáni magyar gyermeküldötés tehát a kétséget kizáróan humanitárius szempontok és a szociális rászorultság mellett politikai színezetű választási propagandaként indult. A politikai pártok igyekeztek ebből is előnyt kovácsolni. Az akció lezárásánál pedig szintén a politikai helyzet játszotta a főszerepet 1948 augusztusában.” [189.] Kiegészítésként ehhez hozzátehetjük, hogy 1945 után a Magyarországon állomásozó győztes szövetségesek katonai hatóságai és különféle szervezetei szinte versenyt futottak az elárvult, nyomorgó és éhező magyar (főként fővárosi) gyermekek segélyezésében, ezzel is remélve a lakosság rokonszenvének elnyerését. Roeland Hermans záró tanulmánya [*Közös múltunk, közös örökségünk – A belga–magyar gyermekakciók*] akár a történelem gyakorlati hasznáról, megfogható eredményeiről, az ún. alkalmazott történelemről [*applied history*] is szólhatna, hiszen a KADOC [Leuveni Katolikus Egyetem, Vallással, Kultúrával és Társadalommal Foglalkozó Dokumentációs és Kutatóközpontja] 2016 márciusa és májusa között megrendezett kiállítása kapcsán tekinti át a belga–magyar gyermekakciókat. Az írás egyértelműen bizonyítja, hogy egy jól felépített és megszervezett kiállítás sokszor nagyobb hatású lehet, mint tanulmányok és szócikkek tucatjai.

A gyermekvonatokról szóló kötet nem csupán hiánypótló történeti, kultúr-történeti áttekintés, hanem fontos üzeneteket is hordoz. Bizonyítja a humanitárius összefogásnak és segítségnyújtásnak országhatárokon és politikán átívelő erejét. Visszahozza a történelem fókuszába a gyermekeket, akik többnyire a történelmet inkább csak elszenvedik, de mégis rájuk épül a jövő. Végül pedig komoly muníciót ad azon olvasók számára, akik mindig is hittek abban, hogy a magyarság a nyugati civilizáció része. Ők most megerősítést nyerhetnek: a nyugati civilizációk az ilyen akciókkal bizonyították, hogy valóban számon tartották/számon tartják a magyarságot, még akkor is, hogyha esetenként a történelem fősodrának vesztes ágára jutottunk. A kötet azoknak is ajánlható, akik hisznek vagy hinni akarnak a humanitárius eszmék és cselekedetek történelmet formáló erejében. [*L'Harmattan – Uitgeverij Verloren*]

BARTA RÓBERT